

Paluumuuttajien kokemuksia viranomaispalveluista

Suomen ja Ruotsin välinen muuttoliike on viimeiset kuusi vuotta ollut Suomelle paluuvoittoista. Vuosina 1981-1986 Ruotsista muutti Suomeen yhteensä runsaat 51 000 henkilöä. Ruotsiin muuttajia oli samana aikana vajaat 30 000. Edellisen ja ensimmäisen kerran Suomi sai muuttovoittoa vuosina 1971-74. (Katso kuvio.)

Paluumuutto on vuodesta 1982 lähtien tasaisesti vähentynyt. Ruotsiin muutto on ollut hyvin vähäistä eikä siinä pienestä vilkastumisesta huolimatta ole odotettavissa merkittävää lisäystä. Lähivuosina muuttoliike pysynee lähes tasapainossa ja muuttajien määrä suhteellisen pienenä.

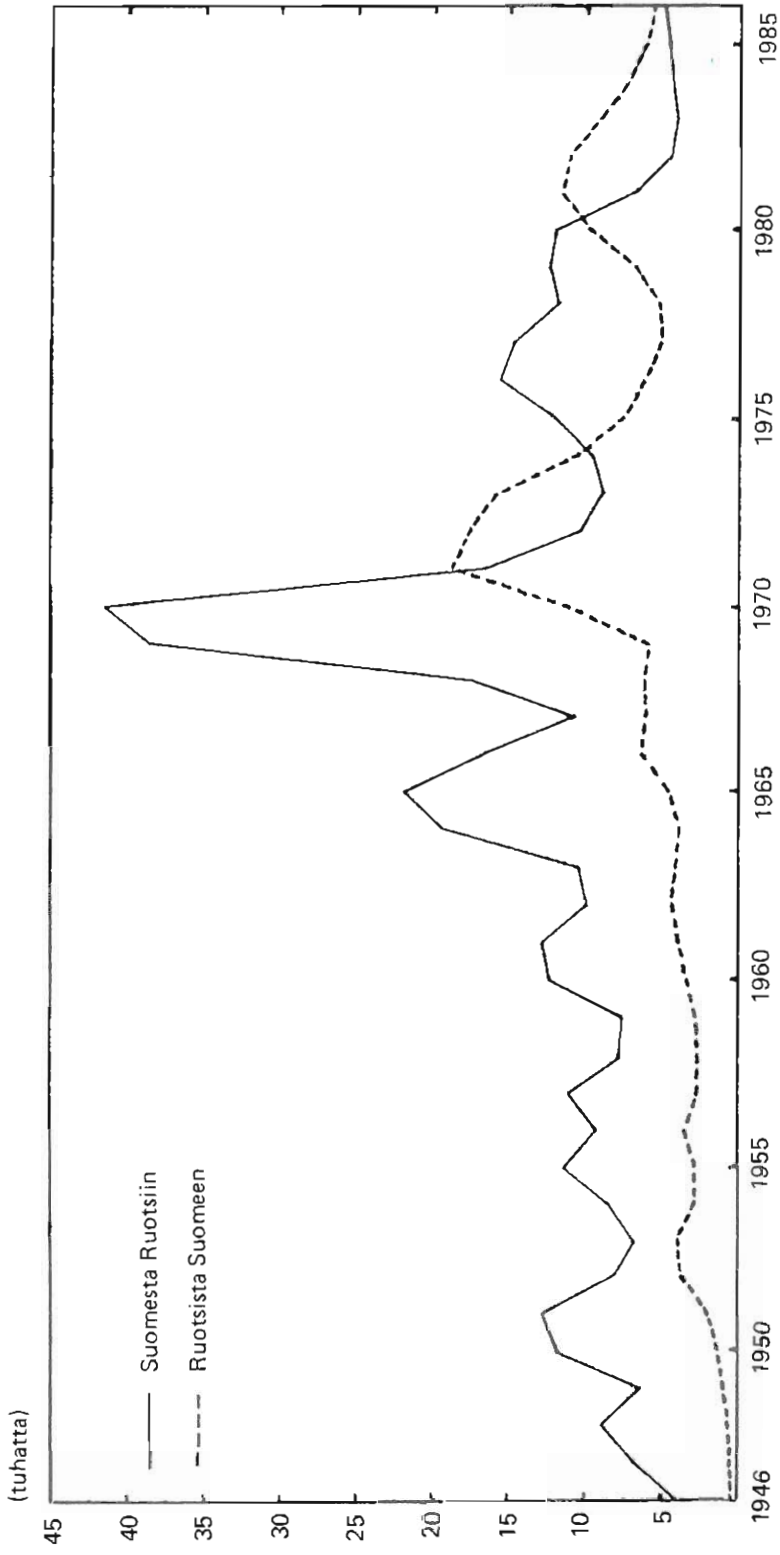
Työvoiman kysynnän rakenteelliset muutokset ja taloudellisen tilanteen heikkeneminen Ruotsissa ovat aiheuttaneet sen, että varsinkin ammattitaidottomien, vähän koulutettujen, kielitaidottomien ja ensimmäistä kertaa Ruotsiin pyrkivien on ollut yhä vaikeampaa saada sieltä työtä. Tällaisten henkilöiden määrä onkin ollut Ruotsiin muutossa viime vuosina hyvin vähäinen. Tästä syystä yhä suurempi osa Ruotsiin muuttaneista on ollut henkilöitä, jotka ovat joskus aikaisemminkin asuneet siellä. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että Ruotsiin paluu sinänsä olisi lisääntynyt. Suomeen palanneiden kokonaismäärään suhteutettuna on takaisin Ruotsiin muuttaneiden määrä päinvastoin selvästi vähentynyt 1970-luvun tilanteeseen verrattuna. Tähän ovat syynä sekä palaajien aiempaa parempi sopeutuminen Suomeen että Ruotsin heikentyneet työnsaantimahdollisuudet.

Jouni Korkiasaari on toiminut Siirtolaisuusinstituutissa tutkijana vuodesta 1980 lähtien. Oheinen artikkeli perustuu hänen viimeisimpään tutkimukseensa "Paluumuuttajat sosiaali-, terveys- ja työvoimapalvelujen käyttäjinä".

350 000 ruotsinsuomalaista

Paluumuuton vaikutus Ruotsissa asuvan suomalaisväestön määrään on ollut melko vähäinen. Ensimmäisen ja toisen polven siirtolaiset mukaan lukien siellä asuu edelleen noin 350 000 suomalaista syntyperää olevaa henkilöä, joista kuitenkin pääosa, 60 prosenttia, on nykyisin Ruotsin kansalaisia, vaikka useimmat (230 000) ovatkin Suomessa syntyneitä.

Suomen ja Ruotsin välillä vuosina 1946-86 muuttaneet Suomen kansalaiset.

Paluumuuttajat tutkimuksen kohteena

Siirtolaisuusinstituutissa on tehty 1980-luvulla kaikkiaan neljä eri tutkimusta ruotsin-suomalaisten paluumuutosta. Ensimmäisessä selvitettiin paluumuuton syitä ja seurauksia sekä muuttajien tyyppisimpiä ominaisuuksia (Korkiasaari 1983). Seuraavaksi tutkittiin peruskouluikäisten paluuooppilaiden sopeutumista (Korkiasaari 1986a). Kahdessa viimeisimmässä tutkimuksessa on puolestaan selvitetty paluumuuttajien yritystoimintaa (Simpanen 1986) ja kokemuksia viranomaispalveluista (Korkiasaari 1986b).

Viranomaispalveluja koskeneen tutkimuksen pääasiallisena tarkoituksena oli kartoittaa Ruotsista palanneiden kokemuksia Suomen sosiaali-, terveys- ja työvoimapalveluista sekä kuntien viranomaisten kokemuksia paluumuuttajista näiden palvelujen käyttäjinä. Samalla tutkittiin myös palaajien yleistä sopeutumista ja muutossa ilmenneitä ongelmia sekä niitä toimenpiteitä, joilla näitä ongelmia voitaisiin vähentää.

Tutkimuksessa oli mukana 445 paluumuuttajaa ja 160 kuntien sosiaali-, terveys- ja työvoimaviranomaista. Tiedot kerättiin postikyselyllä. Tutkimuksen rahoittajina olivat sosiaalivaltio, lääkintöhallitus ja työvoimaministeriö. Seuraava tarkastelu perustuu tähän tutkimukseen.

Palaajissa runsaasti lapsiperheitä ja nuoria

Paluumuuttajat poikkeavat monilta ominaisuuksiltaan Suomen koko väestöstä. Heissä on suhteellisesti enemmän perheitä, joissa on alle kouluikäisiä lapsia, samoin naimattomia aikuisia, yksin asuvia, työttömiä, opiskelijoita ja "kotona" olevia. Tämä selittää myös pääosin palaajien erilaisen sosiaali-, terveys- ja työvoimapalvelujen tarpeen.

Kun ikärakenteen, sosiaalisen taustan, perhekoon ja muiden taustatekijöiden "vaihtokäsi" otetaan huomioon, ei palaajilla ole tutkimuksen mukaan sen enempää sosiaalisia tai terveydellisiä ongelmia kuin muullakaan väestöllä. Palaajat eroavat kantaväestös-

tä lähinnä siinä, että heillä oli alkuvaiheessa enemmän taloudellisia ongelmia ja käytännön asioiden järjestelyihin liittyviä vaikeuksia sekä uudesta ympäristöstä aiheutuva vierauden tunnetta ja viihtymättömyyttä.

Palatessa tulot laskevat ja menot lisääntyvät

Muutto aiheuttaa monille palaajille huomattavaa menojen lisäystä mm. muuttokustannusten ja asuntolainojen vuoksi. Tulot taas usein vähenevät esimerkiksi eläkkeelle siirtymisen, opiskelun tai työttömäksi joutumisen vuoksi. Työssä käyvillä tulotaso alenee, koska palkat ovat Suomessa edelleen pienempiä kuin Ruotsissa. Palkka laskee usein myös sen vuoksi, että palaaja joutuu ammattitaitoaan tai koulutustaan vastaamattomaan työhön. Palkkaperusteissa ei myöskään aina oteta huomioon Ruotsissa hankittua työkokemusta. Koska kulutustottumuksia on vaikea yht'äkkisesti muuttaa, saattavat monet elää yli "varojensa".

"Muuttomme maksoi omaisuuden, koska jouduimme lainaamaan. Lisäksi jouduimme maksamaan laskuja sekä Suomeen että Ruotsiin." . . . "Velkoja maksetaan yhä, asunto meinasi jäädä saamatta." . . . "Toimeentulo-ongelmia. Suomessa tienaa perin niukasti samasta työstä kuin Ruotsissa." . . . "Emme tienneet miten kireälle raha-asiat voi mennä, talo on velaksi tehty, joudumme myymään sen."

Paperisota ja tiedon puute ongelmana

Palaajien kohdalla viranomaispalvelujen käyttö koskee pääosin muuttoon väistämättä liittyviä käytännön järjestelyjä kuten tiedon hankintaa, "paperisotaa", muuttoavustusten hakua ja lapsilisä-, eläke- yms. asioiden järjestämistä. Tästä syystä he joutuvat asioimaan *samanaikaisesti* useiden eri viranomaisten kanssa. Monet asiat on aloitettava ikään kuin alusta. Lisäksi palaajat joutuvat usein vielä muuton jälkeenkin hoitamaan Ruotsissa kesken jääneitä asioita, esimerkiksi pyytämään sieltä erilaisia todistuksia. Samalla

he joutuvat sopeutumaan myös henkisesti uuteen tilanteeseen. Muulla väestöllä nämä asiat eivät tule kysymykseen joko lainkaan tai ainakaan samanaikaisesti.

”Olisin todennäköisesti siirtänyt muuttoa, koska ensimmäinen puolivuotiskausi Suomessa oli todella vaikeata ja raskasta. Kaipuu takaisin omiin tuttuihin ympyröihin oli valtaisa. Paluumuuttajan henkistä stressiä ei voinut kuvitella näin pahaksi eikä asioiden hoitoa näin kankeaksi.”

”Ennen muuttoa ja vielä muuton jälkeenkin oli yllättävän paljon asioita, jotka piti hoitaa tai irtisanoa (pankkiasiat, vakuutukset, puhelin yms.). Paluumuuttaja on Suomessa kauan toisen luokan kansalainen. Emme saaneet edes äänestää viime eduskuntavaaleissa.”

Eräs keskeinen palaajien ja muun väestön välinen ero on myös se, että palaajilla on puutteellisemmat tiedot tarjolla olevista palveluista, niiden saamisen edellytyksistä ja hakumenettelystä. Toisaalta he asettavat niille usein tavanomaista suurempia vaatimuksia, koska ovat Ruotsissa tottuneet parempiin palveluihin ja sosiaalisiin etuuksiin.

Joka kolmannella vaikeuksia viranomaisten kanssa

Joka kolmannella palaajalla oli oman arvion mukaan ollut ainakin jossain määrin vaikeuksia viranomaisten kanssa asioidessaan. Noin joka neljäs mainitsi ne jopa kaikkein suurimmaksi ongelmaksi muutossa. Eniten oli ilmennyt ongelmia tulli-, vero- ja väestörekisteriasioissa sekä melko usein myös työnvälityspalveluissa ja eläkeasioissa.

”Ongelmana on ollut vain tämä valtava byrokratia muuton ja eron jälkeen. Koska jokaikinen asia ja oikeus joihinkin avustuksiin täytyy lypsää näistä virkailijoista ulos. Saa juosta samojen asioiden kanssa monissa paikoissa, toinen neuvoa toisen luokse” . . . ”Toimistovirkailijoiden olisi autettava plankettien täytössä. Nimenomaan autettava ja täytettävä sekä selostettava mitä kysy-

mykset merkitsevät.”

Paluumuuttajien viranomaispalveluihin kohdistama arvostelu heijastelee varmasti osittain suomalaisen virkakoneiston tietynlaista vanhakantaisuutta ja jäykkyyttä sekä viranomaisten käytössä olevien taloudellisten voimavarojen vähäisyyttä Ruotsiin verrattuna. Toisaalta Suomen viranomaisilla on yleensä vähemmän kokemusta muuttoon liittyvien asioiden hoidosta. Arvostelu heijastanee myös muutosta aiheutuneita pettymyksiä ja tuskastumista hoidettavien asioiden suureen määrään.

Ongelmista huolimatta suurin osa palaajista oli tyytyväinen paluupäätökseensä. Vain noin 15 prosenttia selvästi ”katui” paluutaan. Hieman useampi kuin joka kymmenes piti Ruotsiin paluuta melko todennäköisenä ja noin kuusi prosenttia oli jo palannut tai päättänyt palata sinne. Muuttohalukkaimpia olivat nuoret ja perheettömät. Tärkeimpinä muuton syinä mainittiin työttömyys, huonot ansiot ja asuntopula sekä viihtymättömyys.

”Tein päätöksen hätiköidysti sisäisten ja ulkoisten ristiriitojen vaikuttamana. En tieninyt (uskonut), että työpaikan, asunnon ja opiskelupaikan saaminen on niin vaikeaa kuin se on. Ei mitään mahdollisuutta elää ja viihtyä ainakaan tällä hetkellä.” . . . ”Tukholman ilmapiiri on ystävällisempi ja vähemmän ahdasmielinen. Täällä ihmiset ovat pidättyväisiä, kapea katseisia.” . . . ”On aika hassu tunne olla juureton kotimaassakin.”

Toimenpiteitä tarvitaan

Tutkimuksessa ehdotetaan, että palaajien ongelmia tulisi vähentää muun muassa helpottamalla ”paperisotaa”, lisäämällä viranomaisten välistä yhteistyötä ja koulutusta, perustamalla palaajille erityinen yhdyshenkilöverkosto ja ”muuttoturvarahasto” sekä lieventämällä avustusten saantiperusteita ja parantamalla tiedotusta. Eri viranomaisten olisikin nyt ryhdyttävä toimiin näiden ehdotusten toteuttamiseksi käytännössä.

Viitteet

Korkiasaari, Jouni 1983: *Ruotsista Suomeen vuosina 1980-81 palanneet*. Siirtolaisuustutkimuksia A:9. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.

Korkiasaari, Jouni 1986a: *Paluoppilaiden sopeutuminen*. Siirtolaisuustutkimuksia A:13. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.

Korkiasaari, Jouni 1986b: *Palumuuttajat*

soseaali-, terveys- ja työvoimapalvelujen käyttäjinä. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 14/1986 - - Lääkintöhallituksen julkaisuja 88/1986. Valtion painatuskeskus, Helsinki.

Simpanen, Matti 1986: *Ruotsinsuomalaiset palumuuttajat yrittäjinä*. Siirtolaisuustutkimuksia n:o 19. Työvoimaministeriö, Helsinki.
